

Türk-Bulgar İlişkilerinde Mustafa Kemal Atatürk (1919–1923)

Esra S. DEĞERLİ*

Özet: Avrupa ve dünya tarihinde önemli bir rol oynamış olan Balkanlar, Türk dış politikası içinde de özel bir yere sahiptir. Bu öneminden dolayıdır ki Balkanlar özellikle Bulgaristan, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün dış politikasında öncelikli bir yere sahiptir. Birinci Dünya Savaşı sonrası imzalanan Mondros ve Selanik Antlaşmaları uyarınca, Türkiye ile Bulgaristan arasındaki diplomatik ilişkilere son verilmiştir. Söz konusu yasağa rağmen, her iki ülke arasında doğrudan diplomatik ilişkilerin kurulması yönünde Milli Mücadele'nin ilk gününden itibaren sıcak ilişkilerin başladığını görüyoruz. 1919-1923 yıllarını kapsayan çalışmamızda, Mustafa Kemal Atatürk'ün iki ülke arasında dostluk ve işbirliğinin gelişmesindeki katkıları üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Mustafa Kemal Atatürk, Türk, Bulgar, Milli Mücadele

Mustafa Kemal Atatürk Within The Turkish-Bulgarian Relationship (1919–1923)

Abstract: The Balkan states, which have played an important part in the European and World history, are also important actors for Turkish foreign policy. It is because of this importance that the Balkans, especially Bulgaria, have their priority in the foreign policy decisions of Mustafa Kemal Atatürk, the founder of modern Turkish Republic. With Mondros and Selanik treaty which were signed after the First World War, between Turkish and Bulgaria political relationships was ended. In spite of the mentioned prohibition, from the Turkish National War's first day we can see starting friendly relations between two countries for establish direct political relationship. In our study which is covering the years 1919-1923, has been mentioned about Mustafa Kemal Atatürk's assistance for strengthening the neighbourhood ties between the two countries.

Keywords: Mustafa Kemal Atatürk, Turkish, Bulgarian, National War

GİRİŞ

Osmanlı Devleti ve Bulgaristan müttefik kuvvetleri yanında Birinci Dünya Savaşı'na girmiş, Almanya'nın müttefikleri olarak savaştan yenik çıkmışlardır. Bunun bir sonucu olarak İtilaf devletlerince *Mondros (30 Ekim 1918)* (Aydemir, 1983) ve *Selanik (29 Eylül 1918)* (Bıyıklıoğlu, 1992) ateşkes antlaşmaları ile her iki ülkeye de çok ağır bir takım yaptırımlar yüklenmiştir. Selanik Ateşkes Antlaşması ile müttefiklerle Bulgaristan arasında her türlü askeri hareket durdurulmuş ve İtilaf güçlerinin temsilcileri Bulgaristan topraklarından diledikleri gibi geçme hakkını

* Yrd. Doç. Dr., D.P.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü

kazanmışlardır. Ayrıca bu antlaşmanın 3. maddesiyle Bulgaristan'dan müttefikleri ile olan ilişkilerini kesmesi istenmiştir. Diğer taraftan Türkiye, Mondros Mütarekesi'nin 23. Maddesi uyarınca, eski müttefiklerinin hepsiyle, bu arada Bulgaristan ile de ilişkilerini kesmek zorunda bırakılmıştır (Tatarlı, 1999). Bunun üzerine Osmanlı Devleti, 28 Kasım'da Bulgaristan'a bir nota vererek, İstanbul'daki Bulgar elçisi Koliçev'in görevine son verilmesini, İzmir ve Edirne'deki Bulgar konsolosluklarının temsilciliklerinin kapanmasını sağlamıştır. Aynı şekilde 17 Aralık 1918 tarihinde Bulgaristan da bir nota vererek Sofya'daki Osmanlı Devleti'nin elçisi Sefa Bey ile Varna, Burgaz ve Rusçuk'taki Türk konsolosluklarının temsilciliklerini kapatarak ülkeyi terketmeleri istenmiştir. Böylece sona erdirilen iki ülke arasındaki resmi ilişkiler, savaşa katılmamış olan İsveç ve İspanya elçilikleri tarafından temsil edilmek zorunda kalmıştır. Osmanlı Devleti nezdinde Bulgaristan'ı İstanbul'daki İsveç elçiliği, Bulgaristan nezdinde Osmanlı Devleti'ni de Sofya'daki İspanya elçiliği temsil etmiştir (Tuğlacı, 1984).

Bunlardan başka I. Dünya Savaşı sonrası 27 Kasım 1919 tarihinde Bulgarlar *Neuilly Antlaşması'nı* imzalamak zorunda kalmışlardır. Bu antlaşmadan da güç alan Yunanistan Batı Trakya'yı ilhak etmiştir. Yunanistan'ın bu oldubittisini daha sonra yasal hale getiren, Bulgar ordusunun 33.000 kişiye indirilmesini ve iki milyar altın franklık harp tazminatı ödemesini öngören bu antlaşma Güney Dobruca'yı Romanya'ya bırakmakta, Sırbistan'la ufak bir sınır düzeltmesini öngörmekte ve Batı Trakya'yı da Yunanlılara vermektedir(Şimşir, 1986). Yunanistan'ın, Bulgaristan için Ege Denizi'ne bir çıkış serbestliği tanıyacağını öngören hüküm ise olumlu bir sonuca ulaşmamıştır(Değerli, 2006).

Sevr (Sevrés) Antlaşması'nın bir nevi ön provası olan San Remo (19-26 Nisan 1920) toplantısında alınan kararlardan birisi de Batı ve Doğu Trakya'nın Yunanistan'a verilmesidir¹. Daha sonra 10 Ağustos 1920 tarihli Sevr Antlaşması'nda² maddeleştirilmiş olan bu öneri İngilizler tarafından dikte edilmiştir. İngiltere, bunu Balkanlarda kendi üssü durumunda bulunan Yunanistanı kuvvetlendirmek için yapmıştır. Bu karar Türk ve Bulgar halkı üzerinde derin bir memnuniyetsizlik uyandırmıştır. Özellikle Bulgaristan'ın

¹ San Remo kararlarına göre; Irak ve Filistin'de İngiliz, Suriye'de bir Fransız mandası kuruluyor. Güney ve Güneydoğu Anadolu'da Anadolu içlerine kadar uzanan İtalyan ve Fransız nüfuz bölgeleri meydana getiriliyor, İngilizlerin himayesi altında bir Kürdistan teşkil olunuyordu. Ayrıca Doğu Anadolu, altı vilâyet dahil Ermenilere, İzmir ile Batı Trakya ve Doğu Trakya'nın büyük kısmı Yunanlılara veriliyor, Boğazlar da uluslararası bir komisyona bırakılıyordu. (Selahattin Tansel, **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar**, C. III, Ankara, 1978, s. 149).

² Sevr Antlaşması hakkında bilgi için bkz., Erim, Nihat, **Devletler Arası Hukuk ve Siyasi Tarih Metinleri**, TTK Basımevi, Ankara, 1953, C. 1, s. 525-691.

Dedeğaç Limanı'ndan ve Ege Denizi'ne çıkıştan yoksun bırakılması, Bulgarları Türklere yaklaştırmıştır. Ayrıca Mustafa Kemal Atatürk 1913-1915 yılları arasında Sofya'da Askeri Ataşelik görevinde bulunmuştur³. Atatürk'ün bu görevi esnasında Bulgar yöneticileri ile kurmuş olduğu iyi ilişkilerin de iki ülke yakınlaşmasında etken olmuştur.

BULGARİSTAN'IN TÜRKİYE'YE YARDIMLARI

Yunan Kuvvetlerine Karşı Türk-Bulgar Gönüllü Çeteleri ve Bulgaristan'ın Türkiye'ye Silâh ve Yiyecek Yardımı

Türk Milli Mücadelesi, Birinci Dünya Savaşı sonrası galip devletler tarafından mağlup devletlere zorla kabul ettiren Versay sisteminin yok olmasının başlangıcı olarak değerlendirildiğinden, Bulgaristan'da büyük ilgi ve bazı ümitlerle takip edilmiştir. İşbaşındaki Bulgar Hükümeti, ihtilalci hareketlerin baskısı karşısında yönetimi 21 Mayıs 1920 tarihinde Bulgar Bağımsız Çiftçi Partisi'ne bırakmak zorunda kalmış ve partinin iktidara gelmesiyle başbakanlığa Aleksandr Stamboliyski getirilmiştir(Ecer, 1995). Mustafa Kemal'in liderliğindeki Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın dünyada doğuracağı sonuçları sezen ve özellikle Neuilly Antlaşması'nın Bulgaristan'a yüklediği ağır koşulları bir kenara atılabileceğini hesaplayan Bulgaristan Başbakanı Aleksandır Stamboliyski, şunu söylemiştir:

Sevr Antlaşması'nın yeniden incelenmesiyle birlikte diğer antlaşmalardaki tüm ağır hükümlerin incelenmesine de başlanacaktır⁴.

Mustafa Kemal Paşa, Milli Mücadele döneminde Bulgaristan'daki olayları dikkatlice takip etmiştir. O, 6 Şubat 1920 tarihinde Sivas Merkez Heyet Başkanlığına,

Bulgaristan'ın 1920 başları itibariyle ordusunun silah altına alarak anlaşmaya uymadığını belirterek, bu sebeple de Türklerin hareketlerinde serbest olacağını açıklamaktadır. Ayrıca Mustafa Kemal Paşa, Bulgaristan'ın her tarafında alenen Bolşevikler'in, İngiliz düşmanlığı yaptığını ve Varna'nın Bolşevikler'in elinde olduğunu da kaydetmektedir' (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, 1986).

Mustafa Kemal Paşa, Sivas Merkez Heyeti'ne gönderdiği 13.02.1920 tarihli diğer bir telgrafında ise Bulgaristan'da komünistlerin Rus Bolşevikleriyle işbirliği yaptığını bildirmektedir (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, 1986).

³ Mustafa Kemal Atatürk 27 Ekim 1913-2 Şubat 1915 tarihleri arasında Sofya'da Askeri Ataşe olarak görev yapmıştır. Atatürk'ün Bulgaristan'daki faaliyetleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: Esra S. Değerli, **Mustafa Kemal Atatürk'ün Sofya Askeri Ataşeliğinin Türk-Bulgar İlişkilerine Yansımaları (1913-1938)**, Ankara, Genelkurmay ATASE ve Denetleme Başkanlığı Yayınları, 2006.

⁴ TsDİA, fond 176, op.4, a.e. 2401, 1.144.

Bulgaristan'da, komünistlerin işgalci kuvvetlere karşı direnişleri, Türkiye ile Bulgar komünistleri arasında bir yakınlığın doğmasına vesile olmuştur.

2 Kasım 1918'de Doğu Trakya'nın Türkiye sınırları içinde kalmasını sağlamak amacıyla, Trakya ve Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kurulmuştur(Selek, 1982). Bu cemiyetin faaliyetlerini yakinen izleyen Mustafa Kemal Paşa, Trakya'da başarılı olabilmek için Bulgar halkının anlayış ve işbirliğinin sağlanması gerektiği düşüncesindedir. 24/25 Ekim 1919'da Edirne I. Ordu Komutanı Cafer Tayyar (Eğilmez) Paşa'ya gönderdiği telgrafta O, şöyle demektedir:

Bizim en önemli görevimiz vatanın parçalanmasını önlemek ve milletin bağımsızlığını korumaktır. Bu amacımıza engel olanlar Türkiye'nin düşmanı olan İngilizler'dir. Onlara kendi çıkarlarını düşünen Fransızlar'ı da eklemek gerekir. Biz bütün imkânlarımızla düşmana karşı savaşmak kararını almış bulunuyoruz. Bulgarların da aynı düşmanlarla aynı şekilde durumları olduğunu zannetmekteyim. Bunu göz önünde tutarak onlara başarılar diliyor ve Onları Yunanlılar'a karşı giriştikleri harekatta destekliyoruz. Bu durumda iki komşu ülke arasında uzun ömürlü bir iyi komşuluk ilişkisinin kurulması gerekir...(Tuğlacı, 1984).

Yunanistan 19-26 Nisan 1920 tarihleri arasında yapılan San-Remo Konferansı kararlarına dayanarak 14 Mayıs 1920 tarihinden itibaren Batı Trakya'yı işgale başlamıştır(Akın, 1996). Bu işgal, Doğu ve Batı Trakya halkını üzmüş, Batı Trakya'nın 90 nahiyesinden 48'indeki Türk ve Bulgar halkı birlikte harekete geçerek Yunan işgaline karşı olduklarını ve Wilson Prensipleri gereği bölgedeki halkın oylarına başvurulması gerektiğini savunmuşlardır. Ayrıca Batı Trakya'nın Yunanistan tarafından işgal edilmesi Bulgaristan kamuoyunda tepkilere yol açmış, Trakya'daki nüfus ile ilgili istatistikler yayınlanmaya başlanmıştır. İstatistiklerde bölgede en fazla nüfusa Türklerin sahip olduğu belirtilirken, ikinci sırada Bulgarlar, üçüncü sırada da Yunanlılar yer almaktadır(Kamil, 1996).

Bu gelişmelerin bir sonucu olarak, kurtuluş yolu arayan Bulgarlar, Trakya ve Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin ikinci kongresince (Edirne Kongresi, 9-14 Mayıs 1920) Milli Kurtuluş Ordusu Komutanı olarak görevlendirilen Cafer Tayyar Paşa ile ilişki kurmak istemişlerdir. Daha sonra Milli Kurtuluş Ordusu kurmuş olan Cafer Tayyar Paşa ile ilişki kurarak, çeteler oluşturmaya başlamışlardır(Yeşilyurt, 1968). Edirne Kongresi'ne de Bulgar çetecilerinden Abadçiev'in birkaç arkadaşı ile katıldığı ve Edirne'de bir ay kadar kaldıkları bilinmektedir. Onlara Edirne ve çevresindeki bazı birlikler ve bunların mevzileri gezdirilmiştir. Bu kongrede, Yunanistan'ın Trakya'yı işgaline karşı yapılması gereken organizasyon tartışılmıştır(Tuğlacı, 1984).

Cafer Tayyar Paşa faaliyetleri esnasında Bulgar halkından çok büyük yardım ve destek görmüştür. Seferberlik ilân edildiği sırada Edirne'deki Türk halkı

ile birlikte Batı Trakya'daki Bulgarlar da silâh altına girmiştir. Batı Trakya'nın Yunanistan'a verilmiş olması ve Bulgaristan'ın Akdeniz'e çıkıştan yoksun edilmesi, Batı Trakya'daki Bulgar ve Türk halkı tarafından Yunanistan'a karşı ortak kuvvet sevkini sağlamıştır (Tatarlı, 1999). Filorina, Kesriye, Vodina ahalisinden zorla seferber edilmiş birçok Bulgar, kitleler halinde Yunan ordusundan firar ettikten sonra Kemalist birliklere katılarak Yunanlılara karşı savaşmışlardır (Yeşilyurt, 1968). Bu cümleden olarak, 1 Nisan 1920 tarihli ve 38 numaralı ordu karargah bülteninde Bulgarlar ve Türkler tarafından 30 çetenin kurulduğu bildirilmektedir (Tuğlacı, 1984).

1921–1922 yıllarında da Anadolu'da Milli Kurtuluş Savaşı yapılırken, Bulgar sınırında, Batı ve Doğu Trakya'da faaliyette bulunmak üzere birçok Türk ve Bulgar çetesi kurulmuştur. Bu çeteler arasında en çok faaliyette bulunan 90'ı Türk, 30'u Bulgar olan 120 kişilik Yüzbaşı Abdürrezzak Bey tarafından Haskovo'da kurulmuş olan çetedir. Bunun yanı sıra, 300 Türk ve 200 Bulgar'dan oluşan İbrahim Çavuş'un çetesi ve Ali Fuad (Balkan)'ın idaresindeki 300 kişilik Türk-Bulgar çetesi de önemli hizmetlerde bulunmuşlardır (Yeşilyurt, 1968).

Cafer Tayyar Paşa, Mayıs ayının ilk günlerinde Dirne garnizonundan Yarbay Baha Bey ile birlikte Karaağaç'a giderek okul müfettişi Naçev ile buluşarak bir Bulgar-Türk işbirliği konusunda etraflı görüşmeler yapmıştır. Bu toplantıda Türklerle Bulgarlar arasındaki işbirliği, Trakya'nın geleceğinin tayininde Türk ve Bulgar görüşlerinin tespiti ve Yunanistan Makedonyası'nda Arnavutluk'taki harekâtla bağlantılı bir harekâtın meydana getirilmesi gibi konular ele alınmıştır (Ecer, 1995). 10 Mayıs 1920 tarihinde Karaağaç'da A. Popalekov, Dr. K. Nencev, Yüzbaşı Boyaciev, P. Mutafov, Fuad Bey, Cemal Bey, Ali Galib Bey'lerden oluşan Batı Trakya Bulgar ve Türk temsilcileri arasında yapılan görüşmede alınan kararlar şöyledir:

Birleşik Batı ve Doğu Trakya'nın muhtariyeti kurulacaktır.
Muhtar Trakya'nın resmî dili Bulgarca ve Türkçe olacaktır.
Muhtar vilâyetin yönetimi kesin olarak Türk ve Bulgar halkı tarafından belirlenecektir.
Türkler ve Bulgarlar referandumla geçici bağımsız bir hükümet kuracaklardır.
Yunan ordusuna ortak kuvvetlerle karşı konulacaktır.
20 Mayıs'ta Himitti ve Gümölcine'de halk temsilcileri geçici hükümeti seçmek üzere kongreye çağrılacaklardır (Tuğlacı, 1984).

Cafer Tayyar, Bulgarlarla yapmış olduğu bu temaslardan son derece memnun olduğunu bildirmiştir. 22 Mayıs 1920 tarihinde Batı Trakya Bulgar ve Türklerin kongresi başlamıştır. Kongreye Türk tarafından Ali Fuad Bey (300 kişilik çetesi), Karabekir (50 kişilik çetesi), Cemal Bey (60 kişilik çetesi), Necmeddin Bey (50–60 kişilik çetesi) ve Topal Kadir (40 kişilik çetesi) katılmıştır. Bulgarlar, işgal dolayısıyla buldukları yerleri terketmek

zorunda kaldıkları için kongreye daha az sayıda çeteci ile katılmışlardır. Kongreye Bulgar tarafından ise yalnızca Dimo Nikolov, Dimitri Madkorov, Rusi Slovo, Vangel Georgiev, Dr. Neçev, Todor Hroynov ve bunların yanı sıra 15-20 çeteci katılabılmıştır. Kongre, 27 Mayıs 1920'de Batı Trakya İhtilâlcı Hükümeti'ni seçmiştir. Bu Batı Trakya Hükümeti'ne başta eski milletvekillerinden Tevfik Bey olmak üzere 8 Türk ve 3 Bulgar girmiştir(Tuğlacı, 1984). Batı Trakya Hükümeti bir çağrı yaparak Türk ve Bulgar halkından Trakya halkına haklarının iadesi için mücadele etmelerini ve Yunan işgaline izin vermemelerini istemiştir. Bu çağrı üzerine Edirne, Uzunköprü ve İpsala'da Trakya'ya geçerek Yunanlıların gelmesine karşı koymak üzere Türk-Bulgar silahlı çeteleri kurulmuştur.

Cafer Tayyar kuvvetlerinin Bulgaristan sınırını geçişi Bulgaristan'da bulunan Müttefik Komutanlığı'nı endişelendirmiştir. Bulgarların Türklere yardımını engellemek için Sofya'da Askeri Kontrol Komisyonu oluşturmuşlardır. Askeri Kontrol Komisyonu'nun görevi ordunun silâhsızlanmasını sağlamak ve kendi organları aracılığı ile hükümetin ve askeri kuvvetlerin nerelerden silâh sağladığını meydana çıkarmaktır. Buna rağmen Bulgar Milli Çiftçi Birliği Hükümeti silah ve mühimmat vermek suretiyle Kemalistlerle maddî yardımda bulunmuşlardır(Yeşilyurt, 1968). Bu komisyondaki İngiliz temsilcileri Tunca nehri kıyılarındaki Yambol ve Elhovo'dan bir takım silahların Türkiye'ye, Kemalistlere doğru sevk edildiğini tespit etmiş(Ecer, 1995) ve Bulgaristan'daki Müttefik Askeri Komisyonu Başkanı Gontrekur, 21 Nisan 1920 tarihinde Bulgar savunma makamlarına verdiği bir nota ile Doğu Orduları Genel Kumandanı'nın elinde Bulgarların Doğu Trakya'da Türklere yardım ettiklerine dair kesin deliller olduğunu bildirmiştir. Bununla birlikte müttefik güçler, Cafer Tayyar'a yapılan yardımları engellemek için her türlü önlemi almışlardır(Tuğlacı, 1984).

6 Haziran 1920 tarihinde de Edirne vilâyeti sekreteri ve Cafer Tayyar'ın siyasî müşaviri Şekib Bey Sofya'ya gelerek, Bulgaristan'da bir yıldan fazla kalmış ve bu süre içinde Bulgar Çiftçi Partisi Hükümeti ile görüşmüştür(Canlı, 1990). Bulgarlardan Alman tipi silâhlarla dağ birlikleri için mermi isteyen Şekib Bey, Doğu Trakya Hükümeti'nin Bulgaristan'dan serbestçe silah alması ve bunların itimat edilir kişiler tarafından gizlice Türkiye'ye sokulmasını ve çetelere Doğu ve Batı Trakya sınırlarından serbest geçiş hakkının tanınmasını ve Bulgar Hükümeti'nden Trakya'nın bir Yunan istilasına karşı işbirliğinin sağlanmasını da talep etmiştir(Tuğlacı, 1984).

26 Temmuz 1921 tarihinde İtalyan bandıralı "Leopolis" vapuru, müttefikler tarafından Bulgar ordusunu silâhsızlandırmak maksadıyla Burgaz limanına gelmiş ve bu gemiye toplanan ve denize atılacak olan bir vagon makineli

tüfek yüklenmiş ve gemi İstanbul'a hareket etmiştir. Bu konuda, Burgaz Ticaret ve Sanayi Odası bülteninde geminin yükü arasında 4.000 kg. silâh bulunduğu belirtilmektedir(Tuğlacı, 1984). Aynı bültende belirtildiğine göre, İstanbul'a sefer yapmakta olan "Aventino" adlı İtalyan bandıralı bir başka gemi de, Burgaz limanından yüklediği yiyecek maddesi ve bunlar arasında 24.474 kg. mermi götürmüştür (Ecer, 1995).

2 Mart 1922 tarihinde de yine İstanbul seferini yapan "Peleki" adlı İtalyan gemisi, başka yüklerinin arasında 643 kg. askeri malzeme taşımıştır. Daha sonra 22 Mart 1922 tarihinde de Viran teke havalisinden her bir 100–200 tüfek yüklü iki araba Svilengrat'tan Edirne'ye gitmek üzere sınırı geçmiştir(Yeşilyurt, 1968). Ayrıca Türkiye Kızılay Cemiyeti'ne İzmir, Bursa, Trakya ahalisi için Bulgaristan'dan 15 vagon un, 5 vagon kuru fasulye, bir vagon tereyağı ve beyaz peynir alınmasına izin vermiştir(Velikov, 1983). Bu arada Yunan Ordusu tarafından silâh altına alınan Gümülcine, Kısanti, Dedeağaç, Kostur, Voden ve Batı Trakya ile Makedonya'nın başka bölgelerinden Bulgarlar, Yunan ordusundan kaçarak Türk milliyetçilerine sığınmış ve onlarla birlikte Yunanlılara karşı savaşmışlardır.

Özetle, Bulgar Sosyalist Partisi ve Bulgar Çiftçi Partisi iktidarı Türk Milleti'nin Milli Kurtuluş Mücadelesi'ni en iyi ve doğru olarak anlamışlar ve Türk milletine karşılıksız dostane maddî ve manevî yardımlarda bulunmuşlardır. Özellikle Bulgaristan Çiftçi Partisi Hükümeti, Anadolu'da Mustafa Kemal Paşa'nın yönetiminde kurulmuş olan TBMM Hükümeti ile ilişki kurmak için yoğun çaba harcamıştır. Türkiye ile Yunanistan arasındaki savaş sırasında Türklerin yanını tutmuş ve çete oluşturmak, çeşitli yollardan Anadolu'daki Kemalistlere silâh ve yiyecek göndermek suretiyle onları desteklemiştir. Stamboliyski, Bulgarların yenilmiş olmasına rağmen, ülkesinin müttefikler tarafından Kemalistlere karşı bir üs olarak kullanılmasına da izin vermemiştir. Türk halkının Anadolu ve Trakya'daki savaşına gönderilen yardım ve destek, Bulgar kamuoyunun Mustafa Kemal'in davasını ve savaşına inancını açıkça gözler önüne sermektedir.

Bulgar Hükümeti'nin Türk Göçmenlerine Karşı Tutum ve Davranışları

1920 yılı Mayıs ayı sonlarına doğru Batı Trakya'daki Fransız işgal askerleri çekilmeye başlamış ve onların yerine Doğu Trakya'yı almış olan Yunan askerleri yerleşmişlerdir. Bunun üzerine bu bölgede Yunanistan ile Türkiye arasında savaş başlamıştır. 1920 yılının ikinci yarısında yenilgiye uğrayan Cafer Tayyar, saldıran Yunan ordusu tarafından esir edilerek Atina'ya götürülmüştür(Tatarlı, 1999).

Cafer Tayyar Paşa'nın 1920 Haziranı'nda Yunan güçlerine yenilmesi üzerine, 700 subay ve askerî memur, 4000 er ve 10.000 kadar göçmen;

3000 kadar piyade tüfeği ve 30 makineli tüfek Bulgar sınırına geçmiştir. 1. Kolordu Komutanlığı Bulgaristan'a geçtikten sonra Kolordu karargâhı İslimiye'ye, 55. Tümen erlerinden kurulan kıta Kızanlık civarında Çakmakçı barakalarına, 49. Tümen er ve subayları Tatarpazarcık'a, 60. Tümen piyade ve erleri Yenizağra'ya, Topçu erleri Yanbolu'ya yerleştirilmişlerdir (Bıyıklıoğlu, 1992).

Bulgar Çiftçi Partisi Hükümeti, Türk göçmenlerini misafirperverlikle karşılamıştır. Bu göçmenler Plevne, Vidin, Varna, Lom, Rusçuk Razgrat, Kazanlık ve Gorno-Panicarevo gibi yerlere yerleştirilmiştir (Hakov, 1996). Birçok Kemalist, yerleştikleri Kazanlık, Yeni Zağra, Filibe ve Sofya'da Batı Trakya'ya sevk etmek üzere çeteler hazırlanmış veya Anadolu'ya yardım gönderme faaliyetlerine katılmışlardır. Bunların arasında Şakir Bey (Kesebir; Gelibolu Milletvekili), Ekrem Bey (Trakya ve Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Genel Kurul Üyesi), Ekrem Bey (Demiray), Şevket Bey (Dingillioğlu), Rıdvan Bey (Ergüder), Muhsin Bey (Edirne Lisesi Tarih ve Coğrafya Öğretmeni), İbrahim Zihni Bey, Şefik Bey (Bidcioğlu), Ali Galib Bey, Fuad Bey (Balkan), Şadi Bey, Tahsin Ergun ve 27.11.1921'de Bulgaristan'dan Ankara Hükümeti'nin temsilcisi olarak bulunan Cevad Abbas (Gürer) de bulunmaktadır (Tuğlacı, 1984).

Cafer Tayyar'ın ordusundan Bulgar topraklarına iltica eden subayların arasında olan 20 kadar doktor, Yüksek Sıhhi Kurulu'nun 21 Ağustos 1920 tarihli kararı gereğince Bulgar hastanelerinde hizmete alınmışlardır (Değerli, 2006).

Aleksandr Stamboliyski Hükümeti, Türk askerlerine ve göçmenlerine iki milyon levalık bir yardımda bulunduğu gibi , çoğunu da Burgaz ve Svilengrad bölgelerindeki çiftliklere yerleştirmiştir. Bu arada Bulgar Halk Çiftçi Birliği Hükümeti'nce çiftçi göçmenlere toprak, tarım aletleri, tohum vb. sağlanmıştır (Velikov, 1983). Yurtlarına dönme zamanı geldiğinde gerek askerlerin gerekse diğer Türk mültecilerinin seyahatlerini kolaylaştırmak için Bulgar Hükümeti çok büyük özen göstermiştir.

TÜRK-BULGAR SİYASİ İLİŞKİLERİNDE MUSTAFA KEMAL *TBMM Başkanı Mustafa Kemal'in Bulgar Başbakanı Stanboliyski'ye Mektubu*

Yukarıda da değinildiği üzere Birinci Dünya Savaşı sonrası imzalanan Mondros ve Selanik Antlaşmaları uyarınca, Türkiye'deki Bulgar menfaatleri İstanbul'daki İsveç elçiliğinden, Bulgaristan'daki Türk menfaatleri de Sofya'daki İspanya elçiliğinden yürütülerek, Türkiye ile Bulgaristan arasındaki diplomatik ilişkilere son verilmiştir .

Söz konusu yasağa rağmen, her iki ülke arasında doğrudan diplomatik ilişkilerin kurulması yönünde Milli Mücadele'nin ilk gününden itibaren sıcak ilişkilerin başladığını görüyoruz. Bu olumlu gelişmenin oluşumunda, Mustafa Kemal (Atatürk)'ün askeri ateşe olarak Sofya'da bulunduğu süre içerisinde kurduğu sıcak ilişkilerin etkisi büyüktür. Nitekim 1920 yılının 30 Nisan'ında Mustafa Kemal Paşa, TBMM adına Bulgar Başbakanı Aleksandır Stamboliyski'ye bir mektup göndermiştir (Tatarlı, 1999). İstanbul'daki Osmanlı Meclis-i Mebusan'nın 16 Mart 1920 tarihinde İngilizler tarafından basılarak kapatıldığı, birçok milletvekilinin tutuklanarak sürgüne gönderildiği, dolayısıyla Ankara'da bir meclis açmak zorunda kaldıkları ve bu meclisin ülkenin şimdiki ve gelecekteki kaderini ele aldığı belirtildikten sonra mektupta şöyle denilmektedir :

“Barış (Mondros Ateşkesi) hükümlerine aykırı olarak hareket edilmesi ateşkesin sonuçları hakkında Türk halkının iyimser olmayışını bir kez daha teyit etmiştir. Bundan dolayı bu harekete karşı Meclis üyelerinin şiddetli protestosunu, Büyük Millet Meclisi tarafından Hazretlerinize bildirmek şerefi ile görevlendirildim.

En yüce bir kurum olduğu tüm medeni milletler tarafından kabul edilen parlamentoya, oturumu sırasında saldırdı. Meclisin protestosuna rağmen, halk temsilcileri canı gibi İngiliz polisi tarafından parlamentodan çıkarıldı. Senatörler, milletvekilleri, generaller ve yazarlar evlerinde kelepçelenerek tutuklandı ve sürgüne gönderildiler. Nihayet, resmi ve özel kurumlarımız, sadece daha güçlünün haklılığı prensibine dayanarak, silah kuvvetiyle işgal edildi.

Tüm haklarının çiğnenmesi ve bağımsızlığına yönelik yapılan saldırılar göz önünde tutularak, Türk halkı Ankara'da toplanan temsilcilerinin emriyle ülkenin yönetimini ele geçiren yürütme komitesini seçmiştir.

Yukarıda belirtilen bilgileri Hazretlerinize sunmak suretiyle, 29 Nisan 1920'de Türk halkının dile getirdiği ve meclis tarafından onaylanan isteklerini size bildirmek ile şeref duymaktayım.

1-Hilafet ve saltanatın meskeni olan İstanbul ve İstanbul Hükümeti Türk halkı tarafından İtilaf devletlerinin esiri sayıldığından, işgal altındaki İstanbul'dan verilen emir ve fetvaların hiç bir hukuki ve dini değerinin olmadığını belirterek ve İstanbul hükümetince yüklenen sorumluluklar halk tarafından geçersiz sayılmıştır.

2-Soğukkanlılığı ve mutedilliğini muhafaza ederek, Türk halkı, hür bağımsız devlet olarak kutsal ve geleneksel haklarını savunmaya karar kılmıştır. Kendi adı ve hesabına sorumluluklar yüklenebilecek temsilcilerine hak vererek, adil ve şerefli bir barışın yapılmasına ilişkin arzularını dile getirmiştir.

3-Ülkede bulunan Hıristiyan ve yabancı unsurlar Türk Milleti'nin himayesindedir. Ancak vatanın güvenliğini tehdit edecek hiç bir faaliyette bulunmamaları gerekmektedir.

Türk halkının haklı isteklerini olumlu karşılayacağımız ümidiyle, Hazretlerinizden yüksek hürmetlerimi kabul etmenizi rica etmekteyim.”(Belgelerle Mustafa Kemal Atatürk ve Türk-Bulgar İlişkileri (1913-1938), 2002: 195- 197).

Fransızca olarak yazılan bu mektup, Stefan Velikov'un da belirttiği gibi;

“Atatürk’ün Bulgar hükümetine, Bulgar kamuoyuna yalnızca Türk halkının ulusal kurtuluş savaşının içeriği ve hedefleri konusunda bilgi verme arzusunun bir ifadesi olmayıp, iki hükümet arasında direkt diplomatik ilişkiler kurulması yolunda ilk diplomatik deneme niteliğini de taşımaktadır.” (Velikov,1983: 1956).

Bulgar Milletvekillerinin Ankara’da Mustafa Kemal’le Görüşmesi

Bulgar Çiftçi Partisi Başkanı ve Başbakan A. Stamboliyski Hükümeti, 1920 yılının başlarında Türkiye’de bir diplomatik temsilcilik açmak için birkaç kez girişimde bulunmuştur. Ancak müttefik devletler Bulgar hükümetinin bu isteğine sürekli olarak karşı koymuşlardır. Bu durum karşısında Fransız hükümeti, Paris’teki Bulgar elçisi Savov aracılığı ile Bulgar hükümetine, Türkiye ile ilişkilerin tesisi konusu, barış antlaşmasında belirtildiği şekilde kalmak zorunda olduğunu müttefikleri ile yaptığı istişareler sonunda bildirmiştir(Ecer, 1995).

Ankara’da TBMM kurulduktan sonra Stamboliyski, müttefiklerin etkisi altındaki İstanbul Hükümeti ile Ankara’daki hükümet arasındaki farkı açıklıkla anlatmakta ve milletin yegâne temsilcisinin Anadolu’daki hükümet olduğunu görmektedir. 1921 yılı başlangıcında sadece ekonomik sorunlarla ilgilenmek üzere İsveç elçiliğinden ayrılan Bulgar diplomatik temsilciliği, daha da bağımsız çalışmaya başlamıştır. Ancak bütün diplomatik sorunlar, aracı elçi tarafından çözülmektedir.

Böyle bir dönemde Bulgar Hükümeti’nin çok ilgi çekici bir diplomatik teşebbüsü olmuştur. Mayıs 1921’de Ankara’ya gizlice Stamboliyski’nin en çok itimat ettiği adamlarından Angel Grozkov Kundalov, Çiftçi Partisi Meclis Grubu Temsilcisi Yüzbaşı Grigor Pisarev ve Tüccar Paskal Ençev’den oluşan bir heyet göndermiştir (Hakov, 1996). Yeni Türkiye yöneticileri, Bulgar Heyeti’ni Ankara’da büyük bir saygı ve özenle karşılamışlardır. Bu ziyaret, Yeni Türkiye ile Bulgaristan arasındaki ilk diplomatik temas olarak kabul edilmiştir. Bu heyet Ankara’da başta Mustafa Kemal olmak üzere İnönü ve Sovyet diplomatik misyonu üyelerinden Verboy ile görüşmüştür (Tatarlı, 1999). Bu arada aynı günlerde (24 Mayıs 1921) General Sabuncuyev, TBMM’ ince yetkili kılınacak bir zatla, seçilecek bir mahalde veya devlet olunduğu takdirde Trakya ve Makedonya hakkında görüşme isteğinde bulunmuştur. General Sayanorov’da Ankara’ya gönderdiği 14 Haziran 1921 tarihli mektubunda, iki ülke arasında dostluk ilişkilerin kurulmasını arzu ettiğini bildirmiştir⁵.

Bulgar Başbakanı Stamboliyski, Grozkov’dan Bulgaristan ve Türkiye’nin ilerdeki gelişmesini gözönüne alarak Mustafa Kemal ile sağlam bir anlaşma yapılmasını istemiştir. Ayrıca Bulgaristan, yaptığı yardımlara karşılık

⁵ T.C. Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Arş., Kl: 51, Belge No: 116.

Mustafa Kemal Paşa'dan ileride yapılacak barış görüşmelerinde Türkiye'nin Batı komşusu olarak Yunanistan'ı değil Bulgaristan'ı tercih etmesini istemektedir. Ankara'da Grozkov, Mustafa Kemal Paşa ile Pisarev ise İsmet Paşa ile sürekli temas halindedir. Sofya ile devamlı temas halinde bulunabilmesi için Pisarev, askerî şifreden yararlanmıştır. Mustafa Kemal de bu haberleşmenin sağlanabilmesi için Edirne'de yardımcı bir telsiz istasyonunun kurulması emrini vermiştir (Şimşir, 1981). Bulgar heyeti, Mustafa Kemal ve İsmet Paşalar ile birlikte Ankara, Eskişehir, İnebolu, Kastamonu, Kütahya, Antalya, Sivas vs. cephele dolaşmışlardır (Yeşilyurt, 1968). Bulgar heyetinin Ankara'yı ziyareti Ankara Hükümeti ile Bulgar Başbakanı arasında varılmış bir anlaşmanın sonucu olarak yapılmıştır. Temas ve konuşmalar her iki hükümetin adına yürütülmüştür.

Ancak, bu ziyaret müttefikler tarafından öğrenilmiştir. Grozkov ve Pisarev, Ankara'ya Ticaret Bakanlığı tarafından yünlü kumaş pazarını incelemek üzere gönderildiklerini iddia etmek zorunda kalmışlardır (Tuğlacı, 1984). Batı basınca ve Balkan devletlerinden bazı kesimlerince Bulgar Çiftçi Partisi'ne karşı sert hucumlara başlanmıştır. Bulgaristan'da da Grozkov'un Ankara'ya gidişi Çiftçi Partisi muhalifleri tarafından da tepkiyle karşılanmıştır (Ecer, 1995).

Çiftçi Partisi'ni savunan ve Grozkov ile arkadaşlarının seyahatini tasvip eden tek parti Bulgar Komünist Partisi olmuştur. Partinin meclis üyesi Atanasov, Grozkov'a yapılan hücumları ele alarak şöyle demektedir :

“Ben, arkadaş Grozkov'un Mustafa Kemal ile görüştiğini bilmiyordum. Ama eğer görüşmüşse O, bahtiyardır. O, açıkçası arkasında bir Sovyet Rusya'nın bulunduğunu belirtmektedir. Avrupa kapitalizmi Sovyetleri ne kadar çok yıkmak isterlerdi. Fakat sonunda onunla bağlar kurmak zorunda kaldılar. Bulgar halkı, Bulgar hükümeti de durumu Mustafa Kemal'in getirdiği seviyeye getirebilseydi ne derece bahtiyar olurdu...” (Tuğlacı, 1984: 123).

Grozkov'un Ankara seyahati, bazı Bulgar yayın organları tarafından da Stamboliyski'ye karşı muhalefet yapmak için bir araç olarak kullanılmıştır. Örneğin, “Epoka” ve “Ora” adlı gazeteler 18 Temmuz 1921 tarihli sayılarında bu ziyareti “Antlaşmaları yırtmayı amaç edinen Bulgar siyasetinde bir tayini istikamet” olarak nitelendirmişlerdir. “Radikal” gazetesinde ise “*Grozkov'un Ankara ziyareti Bulgar Hükümeti'nin Kemalistlere yanaşarak yarımada sulhu bozmak istediği şüphesini uyandırmaktadır*” şeklinde yorum yapılmıştır (Yeşilyurt, 1968). Grozkov'un Ankara seyahati hakkında Mustafa Kemal'den ve Türk milletinin İstiklâl Savaşı'ndan büyük bir sempati ile söz eden basın organları da bulunmaktadır. Örneğin Nova Vreme Gazetesi “Anadolu Cephesi'nde” başlığı altında konuyla ilgili şunları yazmıştır :

“Bir süre önce Anadolu’nun kalbi Ankara’dan dönmüş olan tanınmış bir Bulgar ile karşılaşmak imkanını elde ettik. Bu kimsenin ifade ettiğine göre Türk ordusu son derece iyi eğitilmiş morali yüksek ve fakat teknik araçlardan mahrum bulunmaktadır. Mustafa Kemal, milli bir gurur olmuştur. O adeta bir tanrı durumuna gelmiştir. Meclise gelişinde coşkun bir tezahüratla karşılanmaktadır.” (Tuğlacı, 1984: 124)

13 Ağustos 1921 tarihli yazıda da, Bulgar kamuoyunun Anadolu zaferini temenni ettikleri bildirilmektedir⁶. Grozkov ve arkadaşlarının Ankara’ya yaptıkları bu ziyaret Bulgar Çiftçi Partisi Hükümeti’ni, müttefik devletler karşısında güç duruma sokmuştur. Öyle ki, Bulgar Hükümeti 20 Temmuz 1921 tarihinde Müttefik devletlerin Sofya’daki konsolosluklarına bir nota vererek ileri sürülen ithamları çürütmek mecburiyetinde kalmıştır. Bundan sonra müttefikler birçok olayda Bulgar Hükümeti’nin işlerine açıkça karışmaya başlamıştır.

Bulgar Başbakanı Stamboliyski, Türklerle temasta bulunmakta kararlı bir tavır göstererek, 1922 yılının sonlarında Çiftçi Partisi’ne mensup Tüccar S. Pokaniçarov ile B. Açıkov’u Türkiye’nin Sofya temsilcisi Cevad Abbas Bey ile Türkiye ile iyi komşuluk ve dostluk ilişkilerinin kurulması için göndermiştir. Polikaniçarov Mustafa Kemal Paşa ile karşılaşmasını anılarında şöyle anlatmaktadır :

“Stamboliyski, bana Kemal Paşa ile karşılaşmamda şahsen bildirmem için bazı sorunları not ettirdi. Paşa’ya Bulgar Hükümeti’nin iki memleket arasında iyi ilişkilerin tesisi konusunda samimi isteklerini bildireceğim.” (Yeşilyurt, 1968: 23).

Pokaniçarov’un Mustafa Kemal Paşa ile karşılaşması son derece samimi bir hava içinde olmuştur. Bu konudaki intibalarını anlatan B. Açıkov şunları söylemektedir :

“Mustafa Kemal Paşa, pek yakından tanıdığı Bulgar milletine karşı özel bir sempati beslemektedir. O, Bulgarların Kurtuluş Savaşı’ndan önce ve sonra yaptıkları savaşlardan örnekler vererek halkımızın meziyetlerinden bahsediyor ve onlara kıymet verdiğini anlatıyordu...

Bundan sonra Paşa, Türk ve Bulgar milletleri arasında ihtilafı mesele bulunmadığını, bilakis bir karşılıklı sempatinin mevcut olduğunu ve -din hariç- iki milletin hiçbir şeyde birbirinden farklı olmadığını bir mukayese ile belirtti; din farkının ise ileride münasebetlerimizin mükemmelen fevkinde olmasına bir engel teşkil etmediğini söyledi.” (Tuğlacı, 1984: 126).

Cevat Abbas’ın Mustafa Kemal Tarafından Sofya’ya Gönderilmesi ve Çalışmaları

Mustafa Kemal Paşa, Trakya meselesine büyük önem vermiştir. Bulgaristan’a sığınan Trakya Paşaeli Cemiyeti’nin üyelerini bir çatı altında

⁶ T.C. Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Arş., Kl: 51, Belge No: 93.

toplayıp Yunanlılara karşı faaliyete geçmelerini istemektedir. Bulgaristan'da dikkati çekmeden çeteler kurmak suretiyle Batı ve Doğu Trakya'da faaliyette bulunmak mümkün görünmektedir. Bu sebeple Mustafa Kemal Paşa, Ankara Hükümeti'nin resmi temsilcisi olarak tanınmak, aynı zamanda gizli faaliyetleri idare etme görevini üstlenmesi için Bolu Milletvekili Cevad Abbas(Gürer)'ı görevlendirmiştir.

Bulgaristan'ın uluslararası durumunun uygun olmamasına rağmen Stamboliyski Hükümeti Ankara Hükümeti'ne 1921'in başlarından beri Sofya'da resmi temsilci olarak Cevat Abbas'ın bulundurulmasına olanak sağlamıştır (Hakov, 2000). İtilaf güçlerinin baskısına rağmen Stamboliyski, Türk Milli Mücadelesi'ne karşı tutumunu değiştirmemiştir.

Bulgar Hükümeti'nin Türk Milli Mücadelesi'ne karşı tutumu Başbakan Stanboliyski'nin 7 Nisan 1921 tarihinde Bulgar millet meclisinde yaptığı konuşmada şöyle dile getirilmektedir :

“İdare bana her zaman ağır gelmiştir. Fakat durum bir ay önce büsbütün ağırlaştı. Çok güç dakikalar geçirdik. Sanki diplomatik bir savaş veriliyordu. Öyle şartlar doğdu ki, siyasi, askeri ve mali komisyonlarla şiddetli mücadeleler yapmak gerekti. Bizim için bu güç çalışma ve çatışmalar nereden doğdu? Bunun dünya olayları içinde derin detayları ve ortalıkta belirli olan sebepleri vardır. Görünen sebeplerden bu ağır durumu meydana getirenler şunlardır: Kemal Paşa'nın Bulgaristan'da bazı temsilcileri vardır. Bu durum büyük sorunlar yaratmıştır. Müttefiklerin büyük kuvvetlerinin bulunduğu İstanbul'dan buraya Kemalist temsilciler gelmiştir. Bu şahıslara izin verilmiştir. Bunların neden geldikleri soruluyor. Size soruyorum, hangi uluslararası antlaşma bizi onları kovmaya mecbur edebilir? Onlar Yunanistan ile savaştılar. Bulgaristan'da az mı Rum var? Biz esir bir ülke mi yoksa bağımsız bir ülke miyiz? Biz buraya gelmiş ve hiç bir kötülük yapmayan insanları kovabilir miyiz?” (Tuğlacı, 1984: 121).

27 Şubat 1921'de Mustafa Kemal'in yakın arkadaşı olan Cevad Abbas Bey, Çiftçi Partisi Hükümeti'nin ileri gelenleri ile daimi ilişki içerisinde olmuştur. Türk-Bulgar çete faaliyetleri için Ankara'nın onayı ile Bulgar komitecilerinden Protogerof ve Todor Aleksandrof ile görüşmelerde bulunmuştur. O, Bulgaristan'dan Kurtuluş Savaşı için ekonomik yardımın gönderilmesini organize etmiş (Hakov, 1996), Trakya'da Türk çoğunluğunun bulunduğu toprakları yabancı hâkimiyetinden kurtarmak için faaliyetlerde bulunmuştur (Bıyıklıoğlu, 1992). Ayrıca, Fuat (Balkan) Bey, Ankara Hükümeti tarafından Batı Trakya ve Makedonya'da çetecilik faaliyetleri yapmak üzere görevlendirilmiştir. Yine Şakir (Kesebir) Bey de Doğu Trakya'da Ankara Hükümeti'nin talimatları doğrultusunda faaliyet göstermiştir (Kamil, 1996).

Cevad Abbas Bey, Doğu ve Batı Trakya üzerinde hâkimiyet kurmak isteyen Yunan ve Fransızlara karşı Trakya Paşaeli Cemiyeti'nden daha etkin

olabileceği düşüncesiyle Trakya İhtilâl Komitesi'ni kurmuştur. Bu komitenin amaçları ve çalışma esasları şöyledir:

“Trakya'yı yabancı hâkimiyetinden kurtarıp, Türk hakimiyetine geçirmek ve Türk çoğunluğunun bulunduğu Trakya kısmını kurtarmak.
Komite, direktiflerini, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nden alır. Komitenin, Trakya için kabul ettiği hududun batısı, Ustruma suyunda nihayet bulur.
Komitenin merkez heyeti beş kişiden ibarettir. İçlerinden biri reis, biri de katip seçilir. Anlaşmazlık halinde Büyük Millet Meclisi'ne başvurulur.
Komitenin asıl vazifesi icradır. Bu vazifeler gizlidir. Komite, gayesine varmak için her vasıtayı kullanır. Komitenin icra vasıtaları, Trakya içindeki teşkilatıdır. Teşkilatta esas, birliklidir. Komite, yukarıdaki maddelere sadık kalmayan azasını ortadan kaldırır.” (Bıyıklıoğlu, 1992: 388).

1921–1922 yılları itibariyle, Cevad Abbas Bey'in gayretleri sonucu Batı Trakya'da tahrip faaliyeti yürüten, Haskova'da kurulan 90 Türk, 30 Bulgar'dan oluşan Abdürrezzak Bey'in Komitesi ve 200 Türk, 200 Bulgar'dan oluşan İbrahim Çavuş Komitesi gibi Türk Komiteleri meydana gelmiştir (Tuğlacı, 1984).

Cevad Abbas Bey, bu gizli faaliyetleri sırasında dikkat çekmemek için İstanbul ve Avrupa'da Trakya'yı temsil eden hiçbir cemiyetin olmadığını Bulgar basını aracılığı ile ilân etmiştir. Buna rağmen İtilaf Devletleri'nin Sofya'daki Askeri denetleme Komisyonu tarafından Abbas'ın gizli ve açık faaliyetleri fark edilmiştir. Bulgar Hükümeti'nin o tarihlerdeki milletlerarası durumu dolayısıyla Cevad Abbas Bey'in derhal Bulgaristan'dan çıkarılmasını istedikleri gibi, Bulgar Hükümeti'ni Neuilly Antlaşması'na aykırı hareket etmekle de suçlamışlardır. Bu durum karşısında Bulgar Hükümeti Moskova ve Ankara Hükümetleri ile hiç bir münasebetleri bulunmadığını ve bu iki hükümetin temsilcileriyle temasta bulunan Bulgar Makedonya ve Trakya Teşkilâtı hakkında soruşturma açtığını ilan etmek zorunda kalmıştır. Bununla birlikte Cevad Abbas Bey'e de 22 Temmuz 1921 tarihinde Bulgaristan'dan ayrılması gerektiği bildirilmiştir (Şimşir, 1981).

Bu gelişmeler üzerine Cevad Abbas Bey, Bulgaristan'da sekiz aylık görevini keserek yurda dönmek zorunda kalmıştır (Hakov, 1996). Cevad Abbas Bey, Sofya'daki faaliyetleri esnasında Anadolu harekâtını Avrupa kamuoyuna ve Bulgar halkına anlatma fırsatı bulmuştur. Mustafa Kemal'in arkadaşı olması ve Bulgaristan'da Mustafa Kemal'e karşı duyulan sevgi sayesinde Bulgarlardan büyük yakınlık görmüştür.

General Todor Markov-Mustafa Kemal Görüşmesi

Düşmanın Anadolu'dan atılması sonrasında iki ülke arasında iyi komşuluk ve dostluk arzusu devam etmiştir. Aleksandr Stambolisyki hükümeti, yeni Türkiye'nin Balkanlar'da artan önemini değerlendirerek, 1923 yılı

başlarında Balkanlar'ın geleceği ve Türk-Bulgar işbirliği hakkında Mustafa Kemal Paşa (Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti Başkanı) ile gizli bir görüşme yapmak üzere Edirne Bulgaristan Başkonsolosu General Todor Markov'u görevlendirmiştir (Ecer, 1995).

Markov, başka bir isme hazırlanmış bir belge ile Mustafa Kemal Paşa ile yapacağı görüşme için önceden tespit edilmiş olan İzmir'e gelmiştir. Markov, 27 Ocak 1923 günü Göztepe'de Mustafa Kemal'e ilk ziyaretini yapmıştır. Ertesi gün, Mustafa Kemal ile Markov iki saatten fazla görüşmüşlerdir. 27-31 Ocak 1923 tarihleri arasında İzmir'de gerçekleşen Mustafa Kemal-T. Markov görüşmesi dostane bir hava içerisinde geçmiştir. Markov, Bulgar Hükümeti tarafından tespit edilmiş olan Türkiye ile Bulgaristan arasında bir dostluk anlaşmasının yapılması sırasında, Stamboliyski'ye yazılı olarak sunduğu 8 Şubat 1923 tarihli raporunda da belirtildiği gibi sözlerinin başında iki ülke arasındaki ilişkiler için son derece önemli bulduğu, iki halkın köken birliği, nice yıllar tarihi beraberliği, çilelerinin ve düşmanlarının ekonomik ve politik çıkarlarının ortaklığı, umum düşmanlara karşı birlikte savaşma gerekliliği, Bulgaristan'da kalabalık bir Türk nüfusun varlığı ve Bulgaristan'ı, İstanbul'un Batı'dan en güvenilir müdafisi yapan iki komşu devletin coğrafi konumu gibi ön koşulları dile getirmiştir (Hakov, 1996).

Bundan sonra T. Markov, Bulgar hükümetinin çözümü için Türk Hükümeti'nin desteğine ihtiyaç duyduğu Bulgaristan'ın Batı Trakya üzerinden Ege Denizi'ne çıkış yolu isteğine Türkiye'nin daimi bir diplomatik destekte bulunması; her Türk'ün Tuna'ya, her Bulgar'ın Bağdat'a kadar serbest ticaret ilişkilerinin kurulması; Batı Trakya, Makedonya, Dobruca göçmenleri ile nüfusu son derece artan Bulgaristan'ın Doğu Trakya göçmenlerinin bir kısmının eski yerlerine gönderilmesi gibi sorunlar üzerinde durmuştur⁷.

Bulgar temsilcisinin önerilerini dikkatle dinleyen Mustafa Kemal Paşa, Bulgaristan'ın Türkiye'ye karşı saldırganlık niyeti olmadığı sürece ortaya atılan meselelerin kolay çözümleneceğini dile getirerek sözlerine devamla şunları söylemiştir:

“Sofya'da geçirdiğim bir yıllık askeri ataşelik görevimden çok iyi hatıralar taşımaktayım! O sıralarda tanışmış olduğum bazı yüksek ailelerle hâlâ mektuplaşmaktayım. Bulgar halkının bizim Trakya'daki göçmenlerimize sıcak ilgi göstermekte olduğunu bilmekteyiz...

⁷T. Markov'un 8 Şubat 1923 tarihli raporunun tamamı için bkz., **Belgelerle Mustafa Kemal Atatürk ve Türk Bulgar İlişkileri (1913-1938)**, s. 227-245.

İki memleket arasında ilişkilerin resmi veya yarı resmi olarak başlamasında bir engel görmemekteyim. Bu konuda inisiyatif bana ait değildir. Zira ben yarı resmî olarak Cevad Abbas Bey'i göndermişim. Ancak Bulgar Hükümeti müttefiklerin baskısı sebebiyle kendisini Sofya'dan çıkarmak zorunda kaldı. Bizim Balkanlar'da dost bir ülkeye ihtiyacımız vardır. Bulgaristan da coğrafi, ekonomik ve politik bakımdan bu konuda düşünebileceğimiz en iyi devlettir. İki memleket arasında kurulacak bir dostluk sizi de bizi de daha kuvvetli ve daha bağımsız kılacaktır...

Türkiye, Bulgaristan'a destek vermeye hazırdır." (Belgelerle Mustafa Kemal Atatürk ve Türk Bulgar İlişkileri (1913-1938), 2002 :227).

Konuşmasının sonunda Mustafa Kemal, iki devlet arasında normal diplomatik ilişkilerin acilen kurulması yönünde atılımların yapılması isteğinde bulunmuştur.

İzmir'de T. Markov ve Atatürk arasındaki görüşmeler, Bulgaristan ile Türkiye arasında iyi komşuluk ve dostluk ilişkilerinin kurulmasında her iki devletin karşılıklı alakasını pekiştirmiştir. Mayıs 1923'te Türk Hükümeti iki devlet arasında normal diplomatik ilişkilerin kurulmasını önermiştir. Ancak, İtilaf devletlerinin baskısı, özellikle 9 Haziran 1923'deki askeri darbe sonucu Aleksandr Stamboliyski'nin öldürülmesi (Hakov, 2000), Bulgaristan ile Türkiye arasında resmi diplomatik ilişkilerin kurulması müzakerelerini geciktirmiştir.

SONUÇ

Birinci Dünya Savaşı'ndan Almanya'nın müttefiki olarak yenik çıktıkları için Neuilly (27 Kasım 1919) Antlaşması ile Bulgarların, Sevr (10 Ağustos 1920) Antlaşması ile de Türklerin egemenlik hakları ellerinden alınmıştır. Bulgaristan, ilerde ağır hükümlerinin değiştirileceği ve özellikle Batı Trakya üzerinden Ege Denizi'ne çıkış sağlayabileceği ümidi ile Neuilly Antlaşması'nı kabul etmiştir. Buna karşın, başında Mustafa Kemal Atatürk'ün bulunduğu Türk milleti Sevr'i kabul etmeyerek, emperyalistlere karşı silaha sarılmıştır.

Sevr Antlaşması'nın geçersiz sayılmasının Neuilly'nin ağır hükümlerini ortadan kaldırılmasında etkili olacağı ümidiyle Bulgar yöneticileri, Türk Milli Mücadelesi'ne sempatiyle yaklaşmışlar, İtilaf güçlerine rağmen Kuva-yı Milliye'ye silah, cephane ve yiyecek yardımda bulunmuşlardır. Bu olumlu gelişmelerin gerçekleşmesinde Mustafa Kemal Atatürk'ün Sofya'da Askeri Ataşe olarak bulunduğu dönemde kurduğu sıcak ilişkilerin büyük katkısı olmuştur.

Askeri bakımdan olduğu kadar ekonomik olarak da abluka altına alınmış olan Türkiye'ye Bulgaristan'dan 1.034.225.837 lira değerinde 136.000.289

kilo mal ihraç edilmiştir. Ayrıca, Bulgaristan'dan Türkiye'ye giden gemilerle İtilaf güçlerinden gizli olarak silah, cephane ve yiyecek maddesi gönderildiği saptanmıştır. 22 Mart 1922 tarihinde de her biri 100-200 tüfek yüklü iki araba Svilengrat'tan Edirne'ye gitmek üzere sınırı geçmiştir. Bu arada, Filorina, Ketsiye, Vodina ahalisinden zorla seferber edilmiş birçok Bulgar, Yunan ordusundan firar ederek Türk birliklerine katılmışlar ve Yunanlılara karşı Türklerle birlikte savaşmışlardır. Bu bağlamda Trakya'da Yunanlılara karşı mücadele etmek için Türkler ve Bulgarlar tarafından 30 çetenin kurulduğu tespit edilmiştir. Trakya bölgesinde 20-24 Temmuz 1920'de Yunanlılarla yapılan çarpışma sonucu Türk kuvvetlerinden bir kısmı Bulgaristan'a sığınmak zorunda kalmıştır. Stamboulisky Hükümeti, onların ihtiyaçlarını karşılayabilmek için iki milyon leva para ayırdığı gibi Türkiye'ye dönmelerinde de yardımcı olmuştur.

Türk-Bulgar diplomatik ilişkilerinin kurulması yönünde de Türk Kurtuluş Savaşı'nın ilk gününden itibaren sıcak temaslar başlamıştır. Mustafa Kemal, iki devlet arasında normal diplomatik ilişkilerin acilen kurulması yönünde atılımların yapılması isteğinde bulunmuş ve diplomatik ilişkilerin kurulması için yoğun çaba sarfetmiştir. Nitekim, 30 Nisan 1920 tarihinde yani TBMM açıldıktan yedi gün gibi kısa bir süre sonra, Mustafa Kemal Paşa Bulgar Başbakanı Aleksandr Stamboulisky'ye bir mektup göndermiştir. Türk Kurtuluş Savaşı'nın içeriği ve hedefleri konusunda bilgi içeren bu mektup, iki hükümet arasında direkt diplomatik ilişkiler kurulması yolunda ilk diplomatik deneme niteliğindedir. Stamboulisky de Mayıs 1921'de Ankara'ya gizlice Angel Grozkov Kundalov, Çiftçi Partisi Meclis Grubu Temsilcisi Yüzbaşı Grigor Pisarev ve Tüccar Paskal Ençev'den oluşan bir heyet göndermiştir. Ayrıca Bulgaristan'ın uluslararası durumu uygun olmamasına rağmen, Stamboulisky Hükümeti TBMM Hükümeti'nin temsilcisi olarak Cevat Abbas'ın 1921 başlarından itibaren Sofya'da bulunmasına olanak sağlamıştır. Türklerle temasta bulunmakta kararlı bir tavır gösteren Bulgar Başbakanı, 1922 yılının sonlarında Çiftçi Partisi'ne mensup Tüccar S. Pokaniçarov ile B. Açkov'u Mustafa Kemal Paşa ile görüşmeleri için göndermiştir.

Son söz olarak diyebiliriz ki, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk; iki ülke arasında iyi komşuluk ve dostluk ilişkilerinin geliştirilmesi uğruna yoğun çaba harcamıştır. O, Türk Milli Mücadelesi'ne Bulgarların desteği sağlamış ve iyi ilişki esasına dayalı olarak Cumhuriyet döneminde gelişen iki ülke ilişkilerinin temellerini atmıştır.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

TsDİA, fond 176, op.4, a.e. 2401, 1.144.

T.C. Ankara Üniveristesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Arş., Kl: 51, Belge No: 116.

T.C. Ankara Üniveristesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Arş., Kl: 51, Belge No: 93.

Kitaplar

AKIN, V. (1996) **Trakya'nın Türkler'e Teslimi**. Ankara: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayını, No: 96/76.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C. I-III. (1989). Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları.

AYDEMİR, Ş. Ş. (1983). **Tek Adam Mustafa Kemal**, C. I. İstanbul: Remzi Kitap Evi.

Belgelerle Mustafa Kemal Atatürk ve Türk-Bulgar İlişkileri (1913-1938). (2002). Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayını.

BIYIKOĞLU, T. (1992). **Trakya'da Milli Mücadele**, C. I-II. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları.

CANLI, Mehmet. (1990). **Milli Mücadele Dönemi Türk-Bulgar İlişkileri (Siyasi, Kültürel ve Ekonomik)** (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü.

ECER, Y. (1995). **Türk-Bulgar İlişkilerinin Dünü-Bugünü-Yarını**. İstanbul: Harp Akademileri Basım Evi.

ERİM, N. (1953). **Devletler Arası Hukuk ve Siyasi Tarih Metinleri**. Ankara : TTK Basımevi.

KAMİL, İ. (1996). **Kurtuluş Savaşı ile İlgili Bulgaristan Diplomatik Belgeleri**. Doktora Tezi (Basılmamış) İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyş Bilimler Enstitüsü

SELEK, S. (1982). **Milli Mücadele (Ulusal Kurtuluş Savaşı)**, C. I. İstanbul: Örgün Yayınları.

ŞİMŞİR, B. N. (1981). **Atatürk İle Yazışmalar (1920-1923)**, C. I, Ankara.

ŞİMŞİR, B. N. (1986). **Bulgaristan Türkleri (1878-1985)**. Ankara : Bilgi Yayınevi.

TANSEL, S. (1978). **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar**, C. III. Ankara.

TUĞLACI, P. (1984). **Bulgaristan ve Türk-Bulgar İlişkileri**. İstanbul: Cem Yayın Evi.

YEŞİLYURT, A. H. (1968). **Atatürk ve Komşumuz Bulgaristan**. İstanbul: Taş Matbaası.

Makaleler

HAKOV, C. (1996). "Atatürk ve Bulgaristan İle Türkiye Arasında Yeni Siyasal-Diplomatik Münasebetler", **Uluslararası İkinci Atatürk Sempozyumu (5-11 Eylül, 1991)**, C. II: 1271-1280.

TATARLI, İ. (1999). "İki Dünya Savaşı Arasındaki Dönemde Atatürk ve Modern Türkiye'nin Bulgaristan Parlamentosu'nda Değerlendirilmesi", **Atatürk ve Modern Türkiye Uluslararası Konferans: 451-459**

VELİKOV, S. (1983). "*Kemal Atatürk ve Bulgaristan*", **VII. Türk Tarih Kongresi Bildirileri.**: 1865-1876